

Het sociografisch onderzoek ten behoeve van de inrichting van de zuidelijke IJselmeerpolders.

De taak van het sociografisch onderzoek ten behoeve van de zuidelijke polders, is het leeren kennen van de voorwaarden, waaraan moet worden voldaan om het economische en sociale leven -in den ruimsten zin des woords- in deze polders zoo gunstig mogelijk te doen ontwikkelen en het nieuwe land zoo goed mogelijk, in te passen in het geheel van de Nederlandsche samenleving.

De factoren, die het leven in de toekomstige polders bepalen kunnen, globaal gesproken, in twee groepen worden onderscheiden, al is niet in alle opzichten de grens tusschen beide groepen even scherp. In de eerste plaats hebben wij te maken met factoren, die, gezien uit het oogpunt van den toekomstigen kolonisa-
tor, als min of meer onveranderlijke gegevens aanvaard moeten worden, die grootendeels als het ware van buitenaf aan de toekomstige maatschappij in den polder worden opgelegd. Dergelijke "externe" invloeden op het polderleven in de toekomst vloeien o.a. voort uit:

1. Risico's van technisch-waterbouwkundigen en -waterstaatkundigen aard. Hierdoor worden de loop van de dijken, het middenkanaal, de hoofdafwaterings- en scheepvaartkanalen, de afdeelingsgrenzen der polders en de ligging van sluizen en toegangswegen tot de polders grootendeels bepaald. Het topografisch hoofdstroomien, waarop het leven van den polder moet worden opgebouwd, is hiermee reeds grootendeels vastgelegd.
2. De agro-geologische gesteldheid. Met den vorm van den polder ligt uit den aard der zaak de verspreiding van de verschillende bodemtypen over den polder en daarmee een der belangrijkste grondslagen voor de ontwikkeling van het landbouwleven en alles wat daarmee verband houdt, vast.
3. Voorziening in algemeen Nederlandsche behoeften, waarbij het door den aanleg van den polder te scheppen nieuwe land als middel wordt gebruikt. Hieronder vallen o.m. de eventueele aanleg van een autosnelweg door den polder, als schakel in de verbinding van "Holland" met Groningen, de aanleg van een spoorlijn door de polders, met als doel de ontlasting van het traject Amsterdam-Meppel.
4. De wijze waarop de zuidelijke polders -eventueel de Noordoostpolder- zullen worden ingepast in het staatkundig bestel van Nederland. Zal er een twaalfde provincie worden gevormd van de IJselmeerpolders of zullen de polders bij de aangrenzende provincies worden ingelijfd en zoo het laatste mocht geschieden, op welke wijze ?
5. De aanwezigheid van het randgebied met de daar gevestigde bevolking. Het

spreekt vanzelf, dat de aard van het randgebied op de wijze, waarop zich het leven in den polder zal ontwikkelen van belangrijken invloed zal zijn. Men denke in dit opzicht slechts aan den verschillende invloeden, die eenerzijds van de Veluwekust en anderzijds van de Hollandsche kust zal uitgaan.

De eerste taak van het sociografische onderzoek zal moeten zijn om den aard van deze "externe" invloeden te leeren kennen en na te gaan welke beteekenis deze zullen hebben voor de ontwikkeling van het leven in de polders. Deze "externe" invloeden immers raken in het algemeen de hoofdlijnen van de inrichting van de zuidelijke polders en voor men zich aan het opstellen van definitieve plannen voor de verdere detaillering kan zetten, dienen deze hoofdlijnen vast te staan. Voorzover de aard van de "externe" invloeden afhankelijk is van nog te nemen beslissingen of nog te wijzigen beslissingen van bepaalde organen is het noodzakelijk, dat wordt onderzocht, welke gevolgen verschillende mogelijke oplossingen voor het toekomstige leven in den polder zullen hebben, zoodat op grond van dit onderzoek met deugdelijke argumenten bij deze organen, als het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, de Nederlandsche Spoorwegen enz. kan worden aangedrongen op het nemen van beslissingen, welke in het belang zijn van de toekomstige polders. Verderop zal worden nagegaan, welke onderzoekingen in dit verband op het werkprogramma voor het sociografisch onderzoek voor de zuidelijke polders dienen te worden geplaatst.

Binnen het groote kader, dat door de externe factoren wordt gesteld, bestaat nog een groote vrijheid van beweging. In de nadere bepaling van de wijze, waarop binnen dit kader het maatschappelijke leven in de polders zich zal ontwikkelen, ligt het specifieke terrein van de maatschappelijke "planning", van het doelbewuste scheppen van voorwaarden voor een zoo gunstig mogelijke ontplooiing van het toekomstige polderleven. Dit scheppen van voorwaarden van binnenuit, van "interne" factoren, alleen bepaald door het streven om de nieuwe maatschappij tot een zoo groot mogelijken bloei te brengen, zal het grootste deel van de aandacht bij de sociografische voorstudie voor de zuidelijke polders opeischen. Wel zal, zooals gezegd, de studie van de externe factoren voorop moeten gaan, omdat deze vooral de hoofdlijnen van de inrichting van de polders beïnvloeden, doch van de genoemde "interne" factoren zal de belangrijkste en meest directe invloed op het leven van de polders uitgaan, zoodat van beslissingen in deze zeer veel afhangt en fouten, die hierbij worden gemaakt, zeer duidelijk en direct voelbaar zullen zijn. Als de belangrijkste onderwerpen, die in dit verband de aandacht verdienen, kunnen worden genoemd:

1. Aard en aantal der landbouwbedrijven -eventueel tuinbouwbedrijven- en hun verspreiding over de polders, voorzover één en ander niet wordt bepaald door de agro-geologische gesteldheid en andere externe factoren.
2. Aantal en verspreiding over de polders van de landarbeiders, landarbeidersgrondgebruik, landarbeiderswoningen.
3. Aard en omvang van de plaatselijk verzorgende bevolking en haar verspreiding.
4. Mede in verband met het onder 1, 2 en 3 genoemde, aantal, ligging, grootte en algemeen opzet van de dorpen.
5. Aard en omvang van de regionale verzorging door de secundaire centra en in verband hiermee aantal en grootte van deze centra.
6. Aard en omvang van de regionale verzorging vanuit het primaire centrum (de eventuele hoofdstad en daarnaast misschien Amsterdam). Opzet van de hoofdstad.
7. Ontwikkeling van industrie met meer dan regionale beteekenis, te onderscheiden in a. industrie afhankelijk van plaatselijk aanwezige grondstoffen (landbouwindustrie en eventueel vischverwerkende industrie) en b. industrie, welke niet van plaatselijk aanwezige grondstoffen afhankelijk is, doch wordt aangetrokken door gunstige verkeersligging enz.
8. De gemeentelijke indeeling van de polders.
9. In verband met de bovenstaande punten, het systeem van verkeerswegen, land- en waterwegen- in de polders, voorzover dit niet door externe factoren wordt bepaald.
10. Voorzover dit in het voorgaande niet is besloten, de geestelijke en culturele verzorging en de ontspanning van de polderbevolking.
11. In verband ook met het sub 10 genoemde, de verspreiding van de bevolking van verschillende levensovertuiging over de polders.

Niet alle in het voorgaande genoemde punten zullen tot een omvangrijk onderzoek aanleiding behoeven te geven, terwijl verschillende studies voor de zuidelijke polders reeds werden verricht en de resultaten van de onderzoekingen ten behoeve van de inrichting van den Noordoostpolder in vele gevallen van groot nut zullen zijn voor het trekken van conclusies ten aanzien van de zuidelijke polders.

In het onderstaande moge, aansluitend aan het opgestelde schema, in het kort worden aangegeven welke werkzaamheden nog dienen te geschieden.

Ten aanzien van de "externe" factoren kan in de eerste plaats worden vastgesteld, dat, op grond van tal van overwegingen, van technischen aard, genoemd in het "Algemeen Plan voor den Zuidwestelijken Polder", de algemeene vorm voor de zuidelijke polders vaststaat en wat den zuidwestelijken polder betreft, ook de loop van de hoofdkanalen en de toegangswegen tot den polder. Vraagpunten bij den zuidwestelijken polder, die o.a. belichting door sociografisch onderzoek behoeft, waren de aansluiting aan het vasteland bij Hoorn en de vraag van een binnendijksch of een buitendijksch kanaal tusschen Hoorn en Enkhuizen. Beide onderwerpen zijn door den Heer van Dierendonck reeds bestudeerd. Op de schetskaart van het Algemeen Plan, voorkomend in het zoo juist genoemde geschrift, is de loop van de hoofdafwateringskanalen in den zuidoostelijken polder nog niet aangegeven, terwijl ook de toegangswegen tot dezen polder nog niet zijn aangeduid. Het is in verband met het verdere onderzoek -ook reeds voor den zuidwestelijken polder- van belang, dat zoo spoedig mogelijk kan worden beschikt over -althans voorloopige- gegevens dienaangaande. Misschien, dat het vraagstuk van de aansluiting van het oude land bij den zuidoostelijken polder nog eenig sociografisch onderzoek zal eischen. Belangrijk zal dit echter niet zijn; vraagstukken van beteekenis, als die van de aansluiting bij Hoorn, zullen zich niet voordoen.

Over de agro-geologische gesteldheid is reeds voldoende kennis verzameld, om hierop bij het sociografische onderzoek voorloopig te kunnen voortbouwen. Wat een autosnelweg door de polders betreft, voorzover dit niet reeds gebeurd is, zal van de zijde van het Departement van Openbare Werken en Wederopbouw ten spoedigste een beslissing dienen te worden genomen ten aanzien van de vraag of al of niet een dergelijke weg door den polder zal worden gelegd. Indien dit wel het geval mocht zijn, zal dienen te worden aangegeven, hoe men zich het tracé van een dergelijken weg denkt. Door den betreffenden sociograaf zal dan dienen te worden nagegaan of dit tracé overeenstemt met hetgeen, uit het oogpunt van de polders gezien, wenschelijk is, om, indien noodig en mogelijk, wijzigingen in het tracé te verkrijgen. Een omvangrijk onderzoek zal hiervoor niet noodig zijn.

De vraag, of de zuidelijke polders een spoorlijn zullen krijgen en hoe deze zal loopen, is niet definitief beantwoord. Verschillende besprekingen met de Nederlandsche Spoorwegen hebben plaats gevonden, doch vóór deze besprekingen konden worden afgesloten, maakten de tijdsomstandigheden aan het overleg een einde. Het is van groot belang, dat de besprekingen zoo spoedig mogelijk weer worden opgevat en een conclusie wordt getrokken. De Heer van Dierendonck heeft zich

reeds met het vraagstuk van de beteekenis van een spoorweg voor de zuidelijke polders bezig gehouden. Het is wenschelijk, dat in verband met eventuele besprekingen dienaangaande, dit onderzoek weer wordt opgevat en, zoo noodig, uitgebreid. Een omvangrijk onderzoek is ook in dit geval niet noodzakelijk.

Van uitermate groot gewicht is de vraag, hoe in de toekomst de provinciale in-deeling van de Zuidzeepolders zal worden geregeld. Zoo zal o.a. functie en beteekenis van de hoofdplaats der zuidelijke polders -eventueel van de zuidelijke polders + Noordoostpolder- hierdoor in zeer sterke mate worden beïnvloed. Het is van het grootste belang, dat degenen, die verantwoordelijk zijn voor het opmaken van de plannen voor de zuidelijke polders, met een goed gedocumenteerd voorstel dienaangaande bij de betreffende bestuursorganen kunnen komen. Een grondig sociografisch onderzoek zal hiervoor noodig zijn en aangezien het gewenscht is, dat op zoo kort mogelijke termijn zekerheid dienaangaande wordt verkregen, zal dit één der eerste omvangrijke onderzoeken moeten zijn, die worden aangevat.

De studie van het randgebied en zijn invloed op de polders zal ook vrij veel aandacht eischen. Weliswaar is hiermee door de studie van den Heer van Dierendonck van de functie van Hoorn reeds een begin gemaakt, doch verschillende belangrijke vraagstukken, o.a. die van de beteekenis van Amsterdam en Enkhuizen voor de polders, blijven nog over. In dit verband kan ook worden gezien in hoeverre -zonder de toekomstige ontwikkeling van de polders te schaden- de bevolking van de kustplaatsen van het zuidelijke deel van het tegenwoordige IJselmeer, die gedeeltelijk door de inpoldering haar bestaansmogelijkheid verliest, in den polder nieuwe kansen kan worden geboden.

Bij de studie van de interne factoren kan uit den aard der zaak in sterke mate gebruik worden gemaakt van de uitkomsten van de onderzoeken betreffende den Noordoostpolder. Toch zal het daar verrichtte onderzoek op verschillende punten een belangrijke aanvulling behoeven. Toen het sociografisch onderzoek ten dienste van de IJselmeerpolders een aanvang nam, stond^{en} voor den Noordoostpolder het verkavelingsplan, de ligging van de dorpen en de hoofdplaats en de loop van de verkeerswegen al vast, zoodat daaraan bij het sociografisch onderzoek geen aandacht meer is besteed. Dit zal bij de zuidelijke polders wel dienen te geschieden. Verder stellen de zuidelijke polders door hun grootere oppervlakte, hun anderen vorm -dit geldt in het bijzonder voor den Zuidoostpolder- en om verschillende andere redenen, problemen, die de Noordoostpolder niet stelde. Bovendien zijn de tijdsomstandigheden belangrijk veranderd, terwijl het sociografisch onderzoek in Nederland in het algemeen weer verder gekomen is. Een punt, dat belangrijk onderzoek zal eischen, is het vraagstuk van aard, aantal en versprei-

ding der bedrijven over den polder. Voor de Wieringermeer en ook voor den Noordoostpolder, is een verkavelingsplan ontworpen, dat, wat de maatschappelijke structuur van den polder in de toekomst betref, betrekkelijk weinig vastlegde. Er werd één uniforme kavelvorm gekozen, die uit landbouwtechnisch oogpunt aantrekkelijk was, speciaal voor middelgroot en groot bedrijf, doch ook voor een kleiner bedrijf nog bruikbaar was en waar men dus vele kanten mee uitkon. De wijze, waarop de polder in kavels werd verdeeld, werd in hoofdzaak bepaald door technische verkeers- en afwateringseischen, terwijl verder de wensch, de uitvoering niet onnoodig duur te maken, een belangrijke rol speelde (zie de nota's betreffende het verkavelingsplan van den Noordoostpolder). Hoewel deze wijze van werken, juist omdat ze veel mogelijkheden open laat, voordeelen heeft, zal het vermoedelijk niet aan te bevelen zijn, hetzelfde systeem op de zuidelijke polders toe te passen. Het onderzoek betreffende den Noordoostpolder heeft laten zien, dat voor de toekomstige maatschappelijke ontwikkeling van den polder hieraan verschillende nadeelen kleven. In de eerste plaats maakt de volkomen gelijkmatigheid, waarmee de uniforme kavels naast elkaar zijn gelegd, het zeer moeilijk om de bedrijven van verschillende grootte op de juiste wijze te rangschikken. Om verschillende redenen is het wenselijk, dat de bedrijven van verschillende grootteklassen in min of meer concentrische ringen om de dorpskern werden gelegd, met dien verstande, dat de kleinste bedrijven -b.v. bedrijven van 12 ha- de binnenste ring vormen. De bestaande verkaveling in den Noordoostpolder laat feitelijk niet toe, om dit op de juiste wijze door te voeren. In de tweede plaats brengt deze met ijzeren regelmaat geprojecteerde verkaveling mee, dat de afzonderlijke dorpen met de daarbij behorende boerderijen en landerijen niet als afgesloten eenheden naar voren komen. Op het oude land bezitten in het alluviale gedeelte de dorpen meestal een natuurlijke begrenzing in grotere of kleinere wateren, die vooral vroeger een sterk scheidende werking hadden. Het leven binnen deze grenzen richtte zich op het dorp als middelpunt. Iedereen, ook al woont hij buiten de dorpskern weet tot welk dorp hij behoort. Het geheel vormt een gesloten eenheid, hetgeen de ontwikkeling van het sociale leven ten goede komt. In het diluviale gedeelte vormden de dorpen met het bijbehorende land oorspronkelijk meestal eilanden van cultuurgrond te midden van de woeste gronden en verkregen daardoor eveneens een afgeslotenheid, die ook naderhand, toen geleidelijk de woeste gronden werden ontgonnen, meestal niet verloren ging, al heeft men, vooral bij ontginning van groote complexen, wel eens verzuimd voldoende aandacht te besteden aan het waarborgen van een goeden band met het oude dorp. Zocals de Noordoostpolder nu is ingericht en verkaveld, bestaat er geen enkele begrenzing van de dorpen, terwijl voor de nieuwe bewoners ook elke traditie in dezen zin ontbreekt. De vraag, tot welk dorp als centrum hij zich zal richten, zal door den individueelen boer vaak op zeer toevallige gronden worden beantwoord en hij

zal misschien een andere beslissing nemen dan zijn naaste buurman, terwijl, als bepaalde omstandigheden zullen wijzigen, zijn keuze weer zal veranderen. Een en ander zal voor de ontwikkeling van een gezond dorpsleven schadelijk zijn. Hetzelfde als voor de dorpen, geldt uit den aard der zaak ook voor de gemeente; ook voor een gemeentelijke indeeling van den Noordoostpolder ontbreekt feitelijk ieder aanknoopingspunt. Een oplossing voor deze moeilijkheid zou kunnen worden gevonden, wanneer, uitgaande van de zoeven genoemde concentrische rangschikking van de bedrijven om de dorpskernen, de bedrijven in den buitensten ring zouden bestaan uit kavels, zooveel mogelijk in hun lengterichting gericht op de dorpskern, met een bedrijfsgebouw aan de naar het dorp gerichte korte zijde van den kavel. Uitgaande van den normalen Noordoostpolder-kavel zou dit beteekenen, dat tusschen twee dorpen een geheel onbebouwde gordel van 1600 meter breedte zou komen te liggen en de afstand tot eigen dorp steeds zooveel geringer dan die tot een ander dorp zou zijn, dat de keuze van het dorpscentrum geen probleem meer zou vormen. Het zal wenschelijk zijn, dat wordt onderzocht in hoeverre het mogelijk is, om zonder andere belangen te zeer te schaden, bovengenoemde moeilijkheden op te lossen. Dit zal o.a. inhouden, dat men bij het vaststellen van het verkavelingsplan zich reeds vastlegt wat betreft de dorpsindeeling en de gemeentelijke indeeling en ook voor een belangrijk gedeelte wat betreft de verdeling van de bedrijven over de verschillende grootteklassen. Het scherpe onderscheid, dat bij den Noordoostpolder nog gemaakt kon worden tusschen verkavelingsplan en uitgifteplan, zou hiermede grootendeels vervallen. Een en ander zal een vrij omvangrijk onderzoek eischen, dat uit den aard der zaak in zeer nauwe samenwerking met technische deskundigen van de Directie van de Wieringermeer en den Dienst der Zuiderzeewerken zal moeten geschieden.

Het landarbeidersvraagstuk (wonen in of buiten de dorpen, omvang van het landarbeidersgrondgebruik, enz.) is in verband met den Noordoostpolder zeer uitvoerig bestudeerd, zoodat het grootste deel van de noodzakelijke gegevens dienaangaande reeds ter beschikking is. Een vraagstuk, dat voor den Noordoostpolder nog niet tot een oplossing is gebracht, is, in hoeverre voor de voorziening in de arbeidsbehoefte in den allerdruksten tijd een beroep kan worden gedaan op het omliggende land. Dit vraagstuk is voor de zuidelijke polders van zeer groote beteekenis, vooral, omdat door den grooteren omvang van de polders aanvoer van arbeidskrachten uit de omgeving ook technisch op groote moeilijkheden zal stuiten. Zou men tot de conclusie komen, dat de polder zichzelf volkomen moet kunnen redden, wat de arbeidskrachten betreft, dan zou dit bij een zelfde bedrijfsstructuur als de Wieringermeer en de Noordoostpolder thans kennen, leiden tot een enorme permanente winterwerkloosheid in den polder, die ook niet als elders door het uitvoeren van cultuurtechnische werken kan worden verzacht. Slechts een andere bedrijfsstructuur (meer weide- en gemengde bedrijven) of zeer bijzondere maatregelen, zouden hier een oplossing kunnen brengen. In ieder geval zal het noodig

zijn dit vraagstuk van tevoren onder oogen te zien, daar de eventueel te kiezen oplossing consequenties zal meebrengen voor het aantal en den omvang der dorpen en voor verschillende andere aangelegenheden. Naar den noodzakelijken omvang en de samenstelling van de plaatselijk verzorgende bevolking is, ten behoeve van den Noordoostpolder, een uitvoerig onderzoek gedaan, waaraan momenteel niet veel zal zijn toe te voegen.

Bij het onderzoek ten behoeve van den Noordoostpolder zijn verschillende wenschelijkheden ten aanzien van den principiëelen opzet van de dorpen naar voren gekomen. o.a. bleek het wenschelijk om landarbeiderswoningen met vrij groote tuinen aan den rand van de dorpen te plaatsen, die van invloed zijn op de oppervlakte en den vorm van de voor de toekomstige dorpen te reserveeren terreinen. In verband hiermee is het gewenscht voor de zuidelijke polders na te gaan, welke opzet, in groote lijnen gezien, voor de dorpen de juiste moet worden geacht. Voor de zuidelijke polders zal opnieuw de vraag van de meest wenschelijke grootte van de dorpen onder oogen moeten worden gezien. Het is gebleken, dat het aantal dorpen in den Noordoostpolder te klein is genomen. Men zal hier gedwongen zijn om tot de vorming van gehuchten over te gaan, een oplossing, die om tal van redenen zeer weinig aantrekkelijk is. Bovendien is het desondanks de vraag, of de dorpen niet zoo groot zullen worden, dat zij het karakter van een echt plattelandsdorp zullen missen.

Met veel zorg zal het vraagstuk van de verzorging door de secundaire centra moeten worden bestudeerd. Een recent onderzoek, ingesteld naar de ontwikkeling van Winschoten als secundair centrum, leidde tot de conclusie, dat de functie van deze plaats als zoodanig in steeds sterkere mate achteruitgaat, terwijl een primair centrum als Groningen een sterken vooruitgang vertoont. Een en ander hangt samen met de moderne ontwikkeling van het verkeer, waardoor eenerzijds de dorpswinkeliers snel allerlei goederen uit het primaire centrum aangevoerd kunnen krijgen en dus zonder tot het houden van te groote voorraden te worden gedwongen, hun klanten een ruimere keus van artikelen kunnen geven, terwijl anderzijds de dorpsbewoners zich met voorbijgaan van het secundaire centrum, gemakkelijk naar het primaire centrum kunnen begeven om daar hun inkoop te doen. Nagegaan zal moeten worden welke ontwikkeling in dit opzicht in de toekomst is te verwachten en hoe men zich, in verband hiermee, aantal en omvang van de secundaire centra en den omvang van het primaire centrum -de hoofdstad- zal moeten denken. Vrij veel aandacht zal ook het vraagstuk van de mogelijke ontwikkeling van industrie met meer dan regionale beteekenis opeischen. Gezien de ligging van de zuidelijke polders, lijkt het niet onwaarschijnlijk, dat hier, behalve landbouwindustrie, ook industrie zal worden gevestigd, die noch door de aanwezigheid van bepaalde grondstoffen, noch door afzet ter

plaatsen, doch door algemeen gunstige vestigingsfactoren zal worden aangetrokken. Mocht een dergelijke vestiging waarschijnlijk zijn, dan zullen hiervoor de noodige faciliteiten moeten worden geschapen. Het vraagstuk van eventuele landbouwindustriën werd ook reeds voor den Noordoostpolder bestudeerd.

Zoals hiervoor in ander verband ook reeds werd opgemerkt, zal het noodig zijn, dat vóór de zuidelijke polders tot stand komen, het vraagstuk van de gemeentelijke indeeling in beschouwing wordt genomen. Behalve het reeds genoemde probleem van het scheppen van een min of meer vanzelfsprekende begrenzing der gemeenten, zal o.m. dienen te worden onderzocht welke grootte voor de gemeenten de meest gewenschte moet worden geacht en of de gemeenten, waarin het primaire centrum en de secundaire centra zijn gelegen, beperkt dienen te blijven tot deze plaatsen met de naaste omgeving, dan wel dat hieraan een min of meer omvangrijk landelijk gebied kan worden toegevoegd. Het behoeft nauwelijks betoog, dat de conclusies, die ten aanzien van de voorgaande punten zullen worden getrokken, belangrijke consequenties met zich mee zullen brengen, wat betreft den opzet van het systeem van verkeerswegen voor den polder en dat dit in verband hiermee zal moeten worden bezien.

Bij het onderzoek voor den Noordoostpolder is reeds veel aandacht besteed aan het vraagstuk van de cultureele en geestelijke verzorging en de ontspanning van de toekomstige bevolking. Dit vraagstuk zal voor de zuidelijke polders echter van grotere proporties zijn, daar, gezien den grooten omvang van dit gebied, ook in dit opzicht weinig of niet tegen het oude land kan worden aangeleund. Vooral de bewoners van een groot deel van de zuidoostelijke polders zijn van alle cultuurcentra van eenige beteekenis op het oude land ver verwijderd en zullen dus in het gebied zelf vrijwel alles moeten vinden, wat voor een volledige ontplooiing van het geestelijke leven en een gezonde ontspanning noodzakelijk is.

Een vraag, die ten aanzien van de zuidelijke polders nog eens zal moeten worden gesteld, is, of men de kolonisten van verschillende geestelijke stroomingen zonder bepaalde regelmaat over de polders zal verspreiden, dan wel ze in hoofdzaak in groepen bijeen zal laten koloniseeren. Voor de Wieringermeer en den Noordoostpolder was het, gezien de betrekkelijk geringe oppervlakte van de polders, moeilijk hier de oplossing te zoeken in de richting van gescheiden kolonisatie. In de zuidelijke polders zou een dergelijke oplossing in principe mogelijk zijn. Nagegaan zou moeten worden of dit wenschelijk is en of dit door de betreffende groepen zou worden gewenscht.

Uit het voorgaande volgt, dat aan de volgende onderwerpen onderzoekingen van eenigen omvang zullen moeten worden gewijd.

1e. De provinciale indeeling van de IJselmeerpolders.

- 2e. Het randgebied en zijn beteekenis voor de zuidelijke polders.
- 3e. Het verkavelingsplan van de zuidelijke polders, in verband met de verspreiding van de bedrijven van verschillende groottypen en de onderlinge afscheiding van dorpen en gemeenten.
- 4e. De voorziening in de arbeidsbehoefte, in verband met de seizoensschommelingen, welke in deze behoefte bestaan.
- 5e. De algemeene opzet en de meest gewenschte omvang der dorpen.
- 6e. De in de toekomst te verwachten verhouding tusschen plaatselijke verzorging, regionale verzorging door de secundaire centra en regionale verzorging door het primaire centrum.
- 7e. Industrievestiging in de zuidelijke polders.
- 8e. De gemeentelijke indeeling van de zuidelijke polders.
- 9e. De verdeling van kolonisten van verschillende geestelijke richting, over de zuidelijke polders.

Naast deze grootere onderzoekingen zullen verschillende kleinere studies moeten worden gemaakt en verschillende afzonderlijke gegevens moeten worden verzameld. Het zal wenschelijk zijn, dat alle onderzoekingen, met inbegrip van hetgeen reeds door den Heer van Dierendonck is verzameld en het materiaal, dat ten behoeve van het onderzoek voor den Noordoostpolder is bijeengebracht, uiteindelijk wordt samengevat in één groot rapport, dat een systematisch overzichtelijk beeld geeft van de uitkomsten van het sociografisch onderzoek, ten behoeve van de zuidelijke polders en de conclusies, waartoe dit heeft geleid.

Groningen, 1 Februari 1946.

Dr. E.W. Hofstee.